

Suomen Psykologiliitto ry:n lausunto

Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu 1/2022: Nuorten syrjäytymisen ehkäisyn palvelujärjestelmän toimivuus ja palveluiden vaikuttavuus

Suomen Psykologiliitto ry kiittää sivistysvaliokuntaa mahdollisuudesta lausua nuorten syrjäytymisen ehkäisyä ja palvelujärjestelmää koskevasta tutkimusjulkaisusta. Kokonaisuutena voidaan todeta, että aihe on erittäin tärkeä, ja käsillä oleva tutkimus on ansiokkaasti toteutettu. Tutkimuksessa on tunnistettu Psykologiliiton näkemyksen mukaisesti nykyisen palvelujärjestelmän keskeisimmät kipukohdat, ja tutkimusryhmän esittämät suositukset on tärkeä huomioida tulevaa palvelujärjestelmää ja rahoitusta suunniteltaessa.

Yleisiä huomioita tutkimuksen toteutukseen liittyen

Raportin mukaan vuonna 2013 oli noin 45 000 nuorta (16–29-vuotiaista), jotka olivat työn ja koulutuksen ulkopuolella ilman perusasteen jälkeistä tutkintoa. Oppivelvollisuuden laajentaminen lienee kasvattanut tätä syrjäytyneiden joukkoa, ja sitä kautta lisännyt myös palveluiden tarvetta. Toisaalta on hyvä huomioida, että monen nuoren oma kokemus tilanteestaan ei ole se, että he ovat syrjäytyneet, joten on hyvä olla käsitteen määrittelyssä tarkka, ja tunnistaa myös ero ammattilaisten ja nuorten määrittelyssä.

On myös hyvä pitää mielessä, että vaikka tutkimuksen kohderyhmän määrittelyssä nuori on määritelty 15–29-vuotiaaksi, tutkimus fokusoi vahvimmin 18–24 vuotiaisiin. Alle 18-vuotiaiden tilanne on kuitenkin erilainen kuin täysi-ikäisten, mikä vaikeuttaa hiukan johtopäätösten yleistettävyyttä varhaiseen nuoruusikään. Tukea on huomioitu saatavan enemmän pienempien lasten perheille, ja nykyhetkessä myös toisen asteen opiskelijoille. Nuorten kohdalla laajennettu oppivelvollisuus on tuonut koululle mukanaan tehostetun henkilökohtaisen oppilaanohjauksen mahdollisuuden 8–9. luokkalaisille, jolla voi olla keskeinen merkitys nuoren ohjautumiselle oikeaan suuntaan jatko-opintoja ja niissä tarvittavaa tukea ajatellen. Yläkouluikäisten tuki voi kuitenkin jäädä vähäisemmäksi niin toiminnallisesti kuin taloudellisesti, kun rahoitusta on ohjattu mittavasti toiselle asteelle.

Perheen vaikutuksesta sekä ylisukupolvisista tekijöistä puhutaan usein syrjäytymisen yhteydessä. Tämän lisäksi tulisi julkisesti puhua ja tutkia enemmän rakenteiden ja yhteiskunnallisten tekijöiden vaikutuksia nuorten kokemaan pahoinvointiin. Esimerkiksi

nykyisen lukiokoulutuksen korostunut painoarvo tuleville opiskeluvalinnoille aiheuttaa nuorille usein stressiä ja ahdistusta. Myös taloudellisten tekijöiden vaikutus opintoihin ja hyvinvointiin näkyy selkeästi esimerkiksi opiskeluhuollossa ja korkeakouluopiskelijoiden terveydenhuollossa. Monet nuoret kokevat huolta toimeentulostaan, ja opinnoissa ei ole mahdollista edetä ennen kuin rahatilanne on kunnossa.

Palveluiden nykytila ja kehittämishaasteet

Nykytilannetta kuvaa valitettavan hyvin tutkijoiden havainto siitä, että valtionhallinnon tasolla syrjäytymisen ehkäisyn vastuut vaikuttavat selvältä, mutta kuntien ja käytännön tasolla koetaan, että palveluista puuttuu valtakunnallisesti sovittu koordinointi ja omistajuus, ja ongelmia ratkotaan pirstaleisesti hallinonalakohtaisesti ja hanke kerrallaan. Millään taholla ei tosiasiaa ole kattavaa kuvaa siitä, mitä palveluita nuorille missäkin on tarjolla ja mihin tarpeeseen.

Raportissa ei esimerkiksi juurikaan mainita opiskeluhuollon ammattilaisia, eli koulupsykologi ja -kuraattoripalveluita, vaikka nämä palvelut ovat lakisääteisesti kaikkien nuorten saatavilla. Kuitenkin erityisesti yhteisöllisen opiskeluhuollon merkitys ennaltaehkäisevänä työnä on keskeistä myös nuorten syrjäytymiskehitystä ajatellen. Opiskeluhuolto toimii raportin kuvaaman mukaisesti tehden oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaista monialaista yhteistyötä, jossa on sovittu vastuuhenkilöistä, työskennellään nuoren verkoston kanssa ja toteutetaan myös tilanteen seuranta.

On tärkeää, että tutkimus nostaa näkyväksi myös sen, kuinka vaikeaa on saada kattavaa ja yhdenmukaista tietoa eri tahojen kohdentamasta rahoituksesta syrjäytymisen ehkäisyyn. Kuntien nykyiset kirjanpidon ja taloustilastoinnin käytänteet ovat keskenään niin erilaisia, että palveluiden rahoituksen ja syrjäytymisuhkaa kuvaavien indikaattoreiden kehitystä ei voida seurata samanaikaisesti. Tarve kehittää seurantaa ja vastuuta sen sisällöllisestä sekä tilastollisesta kehittämisvastuusta on siis ilmeinen.

Keskeisimmät havainnot tutkimuksen tuloksista

Ennaltaehkäisevä työ sekä matalan kynnyksen palvelut ovat aivan keskeisessä roolissa syrjäytymisen vähentämisessä. Varhaiseen tukeen, ja erityisesti ennalta ehkäiseviin palveluihin on kuitenkin haasteellista löytää varoja budjettineuvotteluissa, sillä kunnat allokoivat niukkoja resurssejaan palveluihin pääasiassa lainsäädännöllisen velvoittavuuden mukaisesti, mikä johtaa korjaavien palveluiden painottumiseen. Tämän on välttämätöntä saada muutos, jotta painopistettä saadaan aidosti siirrettyä raskaista ja kalliista korjaavista palveluista ennaltaehkäiseviin ja varhaisiin palveluihin, mikä pitkällä tähtäimellä vähentää syntyviä kustannuksia. Matalan kynnyksen palveluiden toteutuminen olisi ensisijaisen tärkeää syrjäytymisen ehkäisyssä, ja on hyvä huomioida, että varhainen puuttuminen ei ole sama asia kuin ennaltaehkäisy - molempia tarvitaan.

Tutkimuksen mukaan syrjäytymisen ehkäisyssä parhaiten onnistuneita kaupunkeja yhdisti muun muassa se, että ne ovat kehittäneet varhaisen tuen ja ennalta ehkäisevän matalan kynnyksen moniammatillisia palveluita niin lapsille, nuorille kuin perheillekin. Lisäksi työllisyyden hoitoon oli panostettu esimerkiksi moniammatillisten tiimien avulla. Esimerkkinä Raasepori, jossa moniammatilliseen työllisyydenhoidon tiimiin kuuluvat kaupungin työllisyyskoordinaattori, etsivä nuorisotyöntekijä, sosiaalityöntekijä, terveydenhoitaja ja psykologi.

Nuorten aikuisten omat toiveet hyvästä palvelusta tiivistyvät tutkimuksen mukaan siihen, että on mahdollisuus saada matalalla kynnyksellä kasvokkain monialaista ja ammattitaitoista palvelua, jossa on lämmin vastaanotto, aktiivinen ote ja voi luottamuksellisesti puhua omista asioistaan sekä saada konkreettista ohjausta ilman pelkoa sanktioista. Psykologiliitto näkee tämän erittäin tärkeänä viestinä päättäjien, palveluiden suunnittelijoiden ja käytännön toteuttajien suuntaan. Palveluiden käyttäjien ääni on tärkeää tulla kuulluksi, jotta syrjäytymiskehitykseen voidaan tulevaisuudessa aidosti vaikuttaa nykyistä enemmän.

Johtopäätökset ja suositukset

Strategisen tason suositukset

Palvelujärjestelmän toimivuuden kannalta on tärkeää, että keskeiset toimijat sopivat omista ja yhteisistä mittaamistavoitteistaan ja -tavoistaan sekä jakavat tietoa säännöllisesti. Lisäksi on olennaista, että rahoitusta tarkastellaan kokonaisuutena, ja palveluihin sekä palvelujärjestelmän kehittämiseen panostetaan pitkäjänteisesti.

Syrjäytymisen ehkäisyyn kohdistuva väestölähtöinen budjetointi kohdistettuna nuoriin olisi tarpeellista. Budjettia laadittaessa on tärkeää sisällyttää sekä suoria että kollektiivisia nuorille tarjottavia palveluita, jotta kaikki voimavarat ennaltaehkäisystä lähtien huomioidaan, ei pelkästään syrjäytymiskehitystä korjaavia palveluita. Tämä mahdollistaa voimavarojen riittävyyden arvioinnin myös perustason palveluissa. Lisäksi nuorille ja nuorille aikuisille suunnattujen päihde- ja mielenterveyspalveluiden erottaminen omaksi kokonaisuudekseen vanhemmalle aikuisväestölle tarjottavista palveluista on kannatettavaa.

Hyvinvointialueiden toiminnan käynnistyessä kuntiin jäävät palvelut, jotka perusluonteeltaan ovat kasvua tukevia ja ennaltaehkäiseviä (kuten koulutus ja harrastustoiminta). Hyvinvointialueiden palveluiden riskinä on painottua liikaa korjaaviin palveluihin, ja esimerkiksi opiskeluhuollon työtä saatetaan alkaa liikaa painottaa sen mukaisesti, jolloin yhteisöllinen ennaltaehkäisevä opiskeluhoitotyö jää vähemmälle ja opiskeluhuollon ammattilaisten halutaan tekevän pääosin hoidollista yksilötyötä. Psykologiliitto näkee yhdyspintojen johtamisen erityisen tärkeänä jatkossa, kun vastuu nuorten syrjäytymisen ehkäisystä jakautuu kunnan ja hyvinvointialueen vastuulle.

Palvelutuotantotason suositukset

Tutkimusjulkaisussa nostetaan esiin, että jatkossa tarvitaan uusia toimintamalleja kuntien ja hyvinvointialueiden välistä yhteistyötä ja palveluiden koordinoitua varten. On varmasti totta, että yhteistyö ei toimi automaattisesti, vaan tarvitaan sovittuja vastuita palveluiden koordinoinnista. Eri kunnilla ja hyvinvointialueilla on erilaisia tarpeita painottaen budjettia ja resursseja, ja yhteisellä neuvottelemisella ne voivat pyrkiä löytämään yhteistä linjaa.

Psykologiliitto pitää hyvänä tutkimusryhmän suositusta siitä, että tulevaisuudessa monialaista työtä ja palvelutuotantoa kehitettäisiin allianssimallilla. Liitto pitää erittäin keskeisenä tavoitteena sitä, että monialaista ja -ammattillista yhteistyötä eri hallintokuntien välillä sekä käytännön toimijoiden tasolla pyritään sujuvoittamaan ja tiivistämään. Allianssimalli voi toimia hyvin, mikäli eri tahot saadaan sen myötä aidosti verkostoitumaan ja tekemään yhteistyötä. Allianssimallin toteuttaminen voi kuitenkin käytännön tasolla olla haastavaa, ja on tärkeä kiinnittää huomiota siihen, ettei se tarpeettomasti lisää byrokratiaa. Olemme samaa mieltä siitä, että allianssimallia tulisi ensin pilotoida muutamassa erityyppisessä kunnassa ennen kuin se otetaan laajemmin käyttöön.

Kolmannen sektorin mahdollisuudet tuottaa palveluja ovat olleet liian usein epävarman hankerahoituksen varassa, eikä niiden osaamista ja potentiaalia ole tämän vuoksi pystytty riittävän pitkäjänteisesti ja systemaattisesti hyödyntämään. Sama koskee muitakin hankkeita ja projekteja. Monet hyvät kokeilut ja toimintamallit ovat juuri päässeet varsinaiseen vaikuttavaan toimintavaiheeseen, kun ne joudutaan päättämään hankerahoituksen päättyessä. Hankkeita ja uusien toimintamallien kehittämistä kannattaa jatkossakin tukea, mikäli se ei tapahdu olemassa olevien palveluiden kustannuksella, ja samanaikaisesti pyritään muovaamaan rakenteita ja rahoitusmalleja sen edistämiseksi, että hyväksi havaitut toiminnot saadaan mahdollisimman sujuvasti vakiinnutettua pysyviksi toiminnoiksi.

Asiakastason suositukset

Myös suositus liittyen jokaiselle nuorelle, jolla on asiakassuunnitelma, selkeästi nimettävästä päävastuuhenkilöstä on Psykologiliiton mielestä kannatettava. Nykytilanteessa kunnissa ei käytännössä ole ollut nimettynä kokonaistilanteesta vastaavaa omatyöntekijää kuin erittäin harvoin edes erityistä tukea tarvitseville lapsille. Sellaisen puuttuminen on nostettu esille myös aiemmissa mietinnöissä koskien sosiaali- ja terveydenhuollon rajapintoja sekä nuorten syrjäytymistä. Kuitenkin ajatus siitä, että etukäteen määriteltäisiin vastuuhenkilön olevan esimerkiksi se ammattilainen, johon nuori on ensin ottanut yhteyttä, ei välttämättä ole tarkoituksenmukaista. Lähtökohtaisesti mielekäs on, että vastuuhenkilönä toimisi se taho, jonka toimiala on luontevimmin ja vahvimmin nuoren asioissa mukana. Toisinaan voi olla niin, että nuori esimerkiksi ottaa ensin yhteyttä oppilashuoltoon tai terveydenhuoltoon, mutta sosiaalihuollon palvelut ovat kuitenkin ne, joista tukea nuorelle tai perheelle päädytään ensisijaisesti järjestämään – tai päinvastoin.

Haastavimpia autettavia ovat ne nuoret, joilla on monenlaista tuen ja palvelun tarvetta. Nykyisessä palvelujärjestelmässä ongelmana usein on, että moni eri taho arvioi nuoren tilannetta ja sen jälkeen siirtää nuoren toiseen palveluun. Tavoitteena tulisi olla, että asiaa hoidetaan moniammatillisesti yhdessä, ja jo tehtyjä arvioita osattaisiin hyödyntää muissa palveluissa. Hyvinvointialueet ovat laajoja, ja työntekijöille voi olla entistä vaikeampaa pystyä hallitsemaan yhteistyökumppaniverkoston kunnissa sekä oman hyvinvointialueen sisällä. On kuitenkin keskeistä, että nuoren vastuuhenkilöllä on hyvä käsitys olemassa olevista palveluista. Monialainen yhteistyö vie tuloksellisuudestaan huolimatta paljon aikaa, joten riittävä resurssointi palveluihin on turvattava.

Lisäksi yhteistyömalleja suunniteltaessa on tärkeää huomioida tietojärjestelmiin ja tiedonsiirtoon liittyvät kysymykset. Asiakastietojärjestelmien tulisi mahdollistaa sujuva tiedonsiirto eri toimijoiden välillä niissä tapauksissa, että laki sen sallii ja/tai asiakas antaa luvan tiedonsiirtoon. Järjestelmä voisi esimerkiksi lähettää yhteistyökutsun sähköiselle yhteistyöalustalle niille toimijoille, jotka nuori itse haluaa ottaa mukaan työskentelyyn. Järjestelmien sisällä tulisi myös pystyä viestimään tietoturvallisesti yhteistyökumppanien kanssa lain sallimissa rajoissa. On kuitenkin huomioitava, että jos nuori epäilee tietojensa leviävän liian laajalle ilma hänen suostumustaan, hänen voi olla vaikea ottaa arkaluonteisempia asioita esiin. Työntekijöiden kognitiivisen ergonomian huomioimiseksi tietojärjestelmien tulisi toimia tukena myös siten, ettei kukaan asiakas jää unohduksiin tai putoa asiakkuudesta inhimillisen virheen takia.

Yhteenveto

Suomen Psykologiliitto ry yhtyy tutkimuksen johtopäätökseen, jonka mukaan nuorten syrjäytymisen ehkäisyssä on ennen kaikkea kyse hyvin toimivasta palveluverkostosta ja yhteistyömallista, joissa nuorta tuetaan moniammatillisesti moninaisissa tarpeissa. Tällaisen poikkihallinnollisen ja moniammatillisen yhteistyön mahdollistavan rakenteen luominen tulisi olla keskiössä tulevaa palvelujärjestelmää suunniteltaessa, jotta nuorten syrjäytymiskehitykseen kyettäisiin vaikuttamaan nykyistä paremmin.

Vera Gergov
Ammattiasioista vastaava psykologi
Suomen Psykologiliitto ry
vera.gergov@psyli.fi

Lausunnon laatimiseen ovat osallistuneet myös Suomen Psykologiliitto ry:n Lapsi- ja nuorisopsykologien sekä Opiskeluhuollon ammatillisten työryhmien jäsenet.